

KÜRTLERİN İNSAN HAKLARI ALGISI

KÜRTLERİN İNSAN HAKLARI ALGISI ARAŞTIRMASI RAPORU

EKİM 2022

Bu yayın **Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) Derneği Türkiye Temsilciliği**'nin katkıları hazırlanmıştır. Bu yayında yer alan görüşler FES Derneği Türkiye Temsilciliği'nin görüşlerini temsil etmez.

RAWEST ARAŞTIRMA

Roj GİRASUN

Zeynep ÖZKAYA

Tasarım

Mansur MENTEŞ

www.archetypecreative.co

İçindekiler

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	4
METODOLOJİ.....	5
DEMOGRAFİ.....	6
İNSAN HAKLARI BİLGİSİ.....	8
İNSAN HAKLARI ALGISI.....	11
TÜRKİYE'NİN İNSAN HAKLARI KARNESİ.....	17
SON 10 YILDA İNSAN HAKLARININ DURUMU.....	17
BUGÜNDEN 90'LI YILLARA İNSAN HAKLARINA VERİLEN ÖNEM.....	20
AYRIMCILIK TECRÜBESİ.....	22
KURUMLARA GÜVEN.....	24
GÖÇ VE MÜLTECİLER.....	26
KANAATLER.....	27
ADALET.....	27
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ.....	28
İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ.....	28
KADIN HAKLARI.....	29
ÇOCUK HAKLARI.....	30
SOSYAL HAKLAR.....	31
SONUÇ.....	32

01

YÖNETİCİ ÖZETİ

- **İnsan hakları kavramı**, Kürtler için temel insan hakları, refah ve kamu nimetlerinden eşit faydalanma gibi anlamları içeriyor. Bu kavramlar özellikle eşit, adil bir hayat sürmek ve kamu kaynaklarından eşit düzeyde faydalanarak, refahın kendilerine kadar yayılması beklentisini çerçevesiyor.
- **Haklar önce ve en çok ailede öğreniliyor**. Televizyon, okul ve kitaplar aileden sonraki öğrenme araçları.
- Katılımcıların kahir ekseriyeti insanların insan olmaktan kaynaklı, kendiliğinden hak sahibi olduğu görüşünde. Ana rahmine düşmekle hak sahibi olunacağını düşünenler ile doğumdan sonra hak sahibi olunacağını savunanlar şeklinde bir ayrışma var ancak iki grubu ortaklaştıran nokta doğduktan sonra bir insanın, başka bir şey gerekmeksizin hak sahibi olduğu.
- Katılımcılar için en önemli ve öncelikli haklar sırasıyla yaşam hakkı, ifade özgürlüğü ve kadın hakları. Eğitim hakkı da önemli bir hak olarak **dördüncü** sırada zikrediliyor.
- **Her 5 kişiden 4'ü** Türkiye'de insan haklarının ihlal edildiği görüşünde. En çok ihlal edildiği düşünülen haklar **ifade özgürlüğü, yaşam hakkı, kadın hakları ve eğitim hakkı**.
- En çok kadınların, Kürtlerin ve yoksulların hak ihlaline maruz kaldığı görüşü paylaşıyor. Katılımcılara göre insan haklarını en çok ihlal edenler **devlet** (%64) ve **erkekler** (%12).
- Katılımcılara göre haksızlığa uğrama sebepleri **etnik kimlik, cinsiyet, sosyo-ekonomik statü ve inanç hakları** olarak sıralanıyor. Kadınlar hem etnik hem de cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalıyor, ayrımcılığı çok katmanlı bir şekilde yaşıyorlar.
- Kadın hakları ve taleplerinin taşıyıcısı hala önemli ölçüde kadınlar. Erkekler hala gerideler ve henüz arayı kapatmış değiller.
- "Bölgede ifade özgürlüğü ve eğitim hakkının batıdakilere göre daha fazla önemsenmesi ve batıda yaşayanların güvenli bir yaşam hakkını bölgede yaşayanlara göre daha fazla vurgulamaları, bölgede ifade özgürlüğünün daha fazla ihlal edilmesinin ve batıda yaşanan ayrımcılıktan kaynaklı endişenin sonuçları olarak okunabilir."

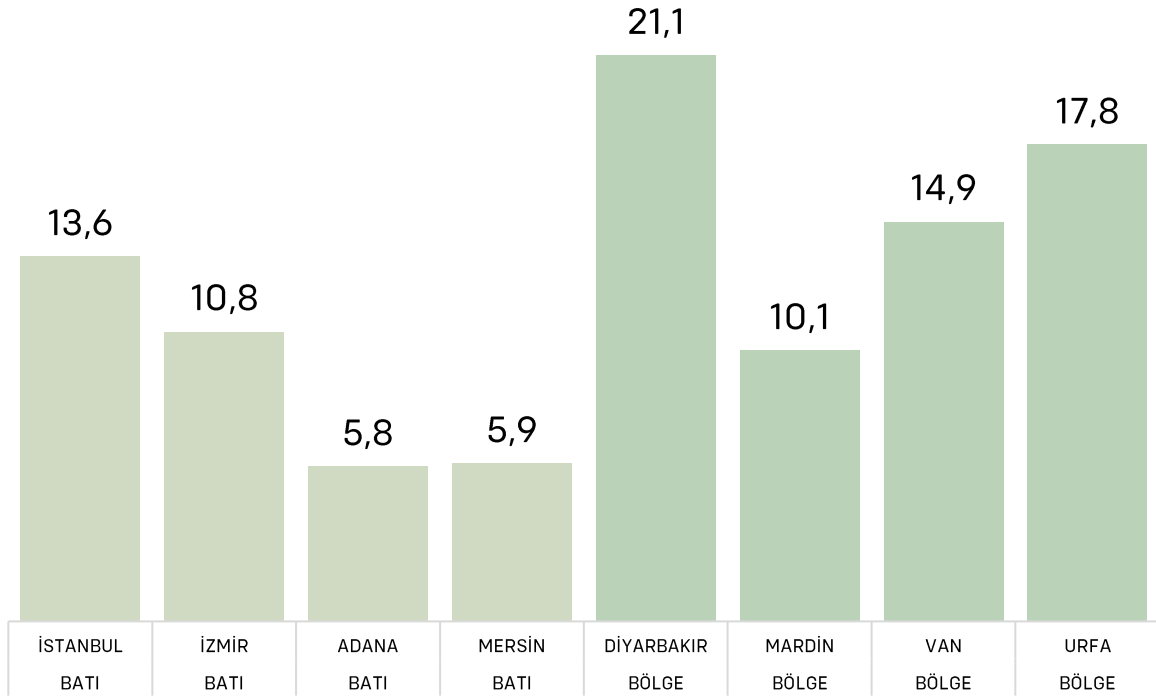
02

METODOLOJİ

Araştırma kapsamında toplam **8** ile ve **34** ilçede **1363** kişi ile **yüz yüze** görüşülerek, önceden hazırlanan anketler uygulanmıştır. Araştırma evreni Kürt illeri ve Kürtlerin göç ettiği iller olarak iki gruba ayrılmış, görüşmelerin **üçte ikisi** Kürt illerinde, **üçte biri** göç illerinde gerçekleştirilmiştir. Bu şehirlerdeki Kürt nüfus yoğunluğu; farklı nüfus projeksiyonları, **TÜİK** verileri ve bugüne kadar yürütülmüş çeşitli araştırmalardan yararlanılarak tahmin edilmiştir. Araştırma

Araştırmanın örneklemini, araştırma evrenini **+/- 2.65** hata payı ve **yüzde 95** güven aralığında temsil etmektedir.

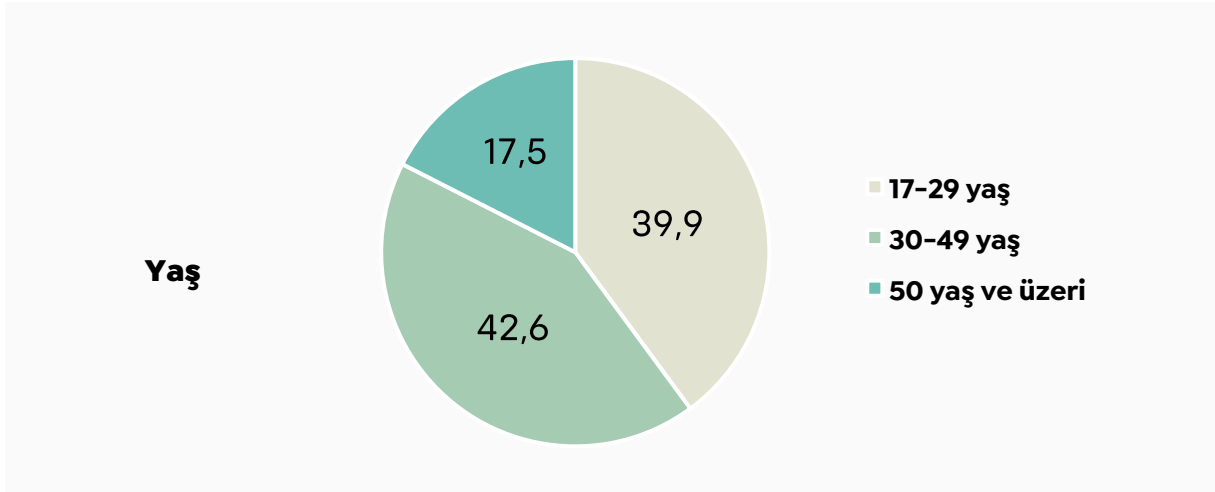
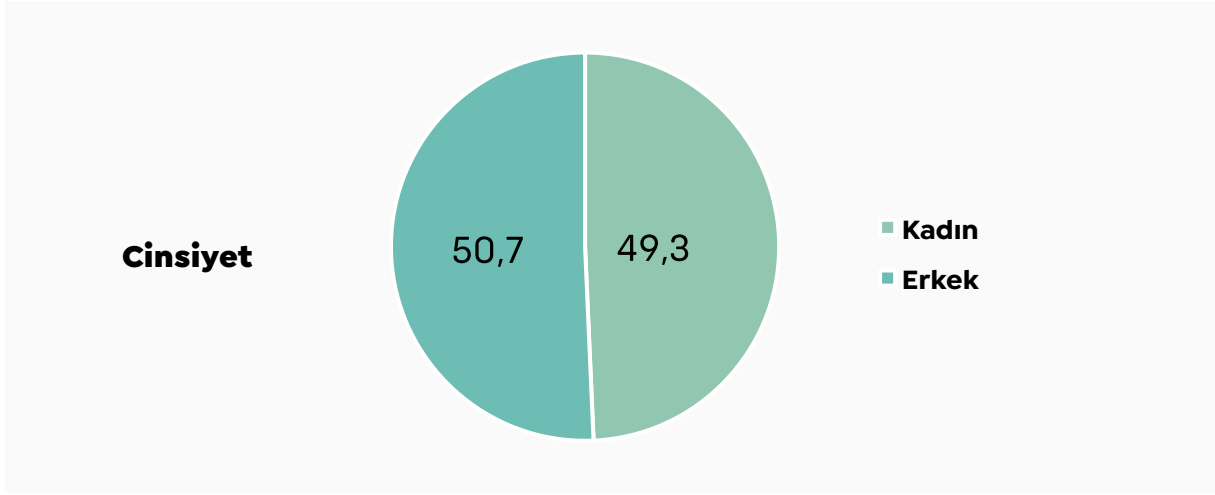
Görüşme %

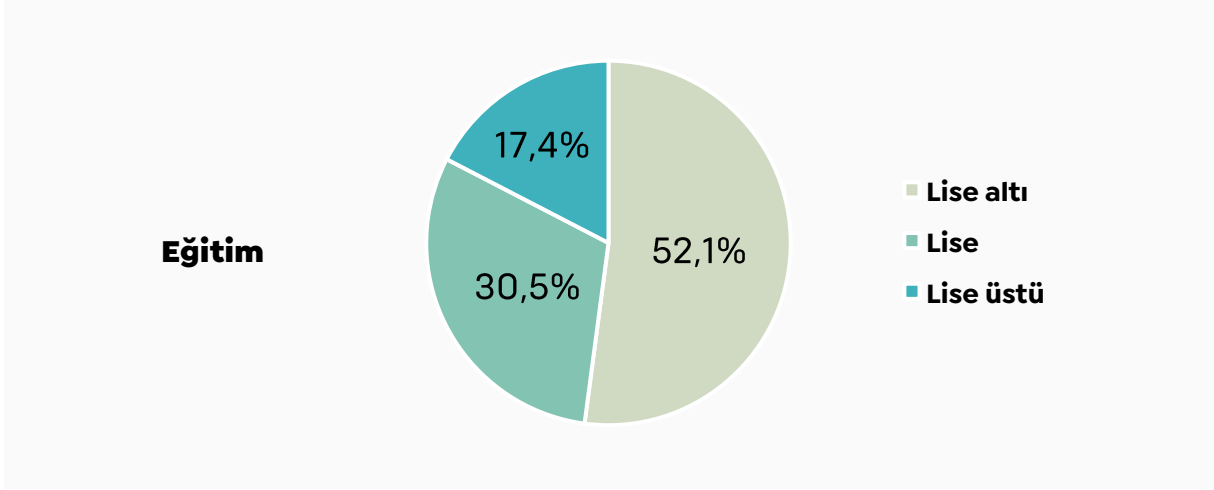
03

DEMOGRAFI

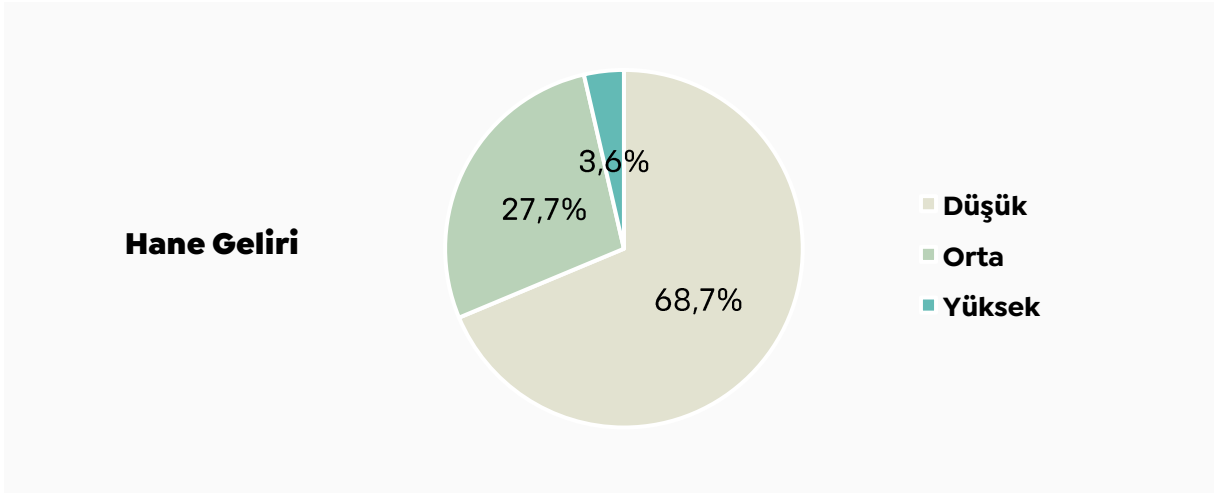
Araştırma kapsamında görüşülenlerin **yarısı erkek yarısı kadın**. Her 10 katılımcıdan **4'ü genç, 4'ü orta yaş ve 2'si de orta yaş üzerinde**.

Katılımcıların **yarısından fazlası** lise altı bir eğitime sahipler. Yaklaşık **üçte biri** de lise mezunu. Lise üstü bir eğitime sahip olanların oranı **%17,4**.

Katılımcıların **üçte ikiden fazlasının** hane geliri düşük. Orta gelir düzeyinde olanlar **%27,7** ve yüksek gelirli hanelerde yaşayanların oranı da **%3,6**

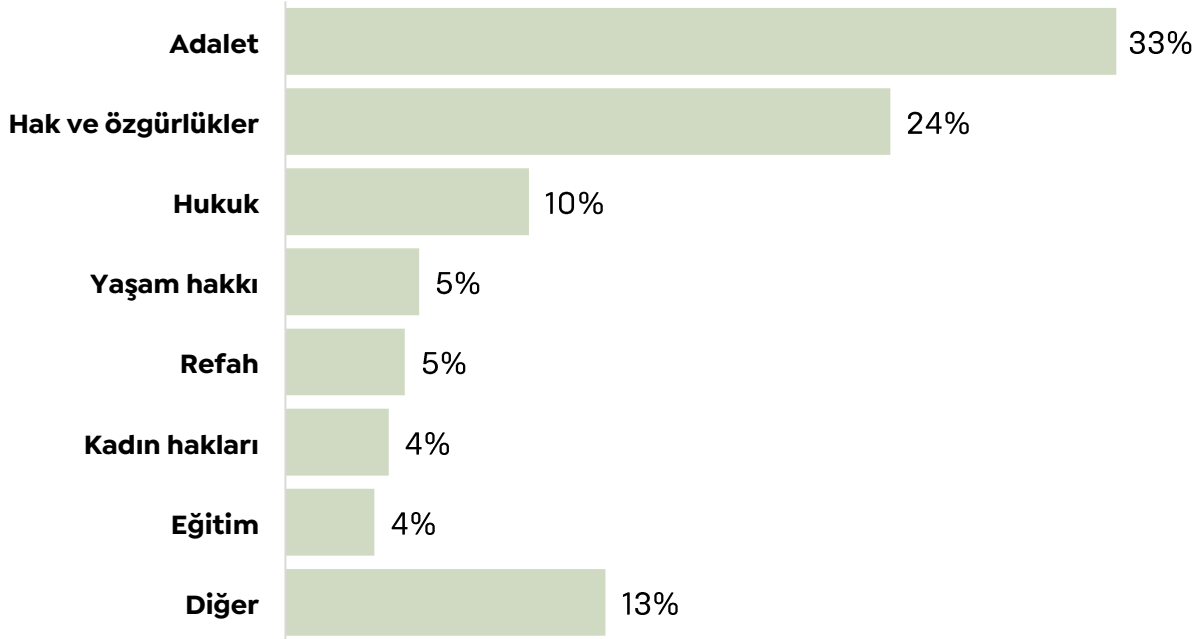

04

İNSAN HAKLARI BİLGİSİ

İnsan hakları ifadesinin katılımcılarda yaptığı çağrışımları **üç grupta** tasnif etmek mümkün. Bunlar; **temel insan hakları**, **refah** ve **kamu nimetlerinden eşit faydalanma** olarak söylenebilir. Açık uçlu olarak sorulan soruya en çok adalet kavramına çağrışım yapıyor. Onu hak ve özgürlükler, hukuk, yaşam hakkı, refah ve kadın hakları ve eğitim gibi kavramlar takip ediyor.

İnsan hakları deyince aklınıza ne geliyor?

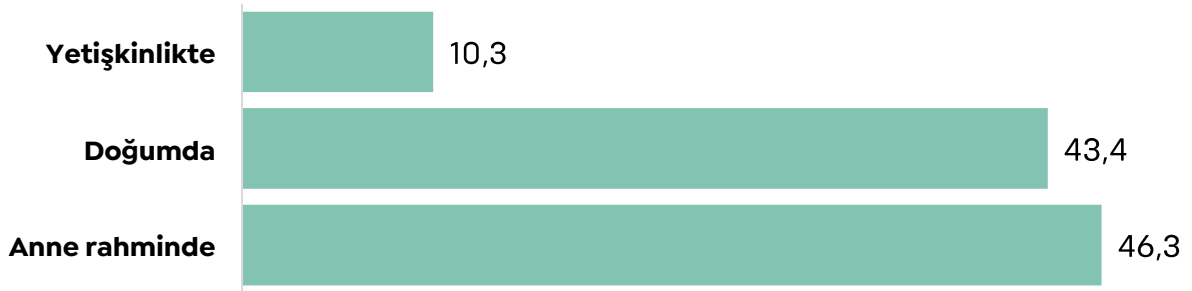
Her 10 katılımcıdan 9'u insanların insan olmaktan kaynaklı hakları olduğunu düşünüyor. Yine **%83'ten** fazlası, hakların devletin verme yetkisi olmadığını, bunların kendiliğinden var olduğunu düşünüyor. Ancak bu hakların ne zaman başladığı konusunda bir görüş ayrılığı yaşıyor. Katılımcıların **%10'u** insan haklarının yetişkinlikte başladığını düşünüyor. Geriye kalanlar insan haklarının **anne rahmine düştükten sonra başladığını düşünenler** ile **doğumdan sonra başladığını düşünenler** şeklinde niceliksel olarak birbirine yakın **iki gruba** ayrılıyorlar.

İnsanın İnsan Olduğu İçin Sahip Olduğu Haklar

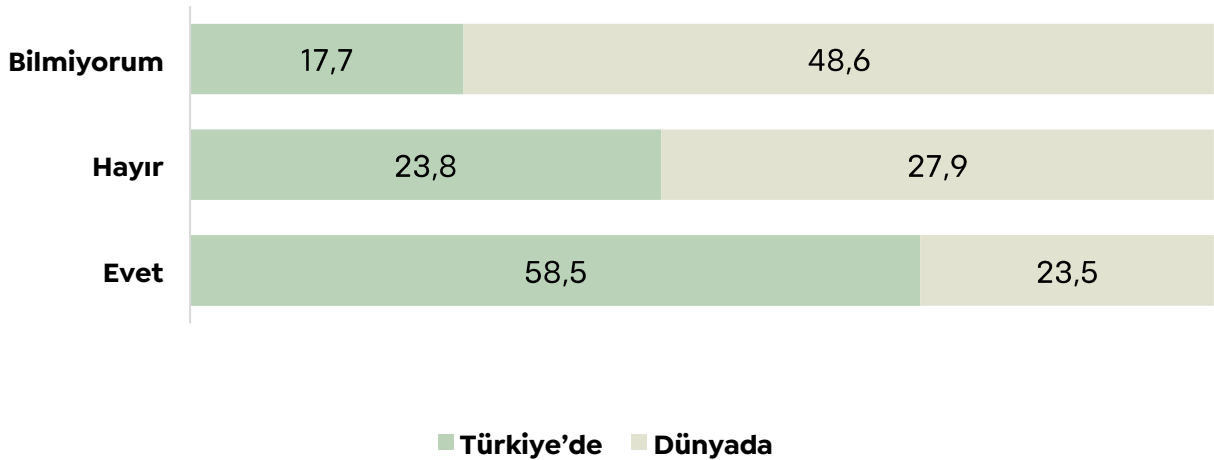

İnsan Hakları Ne Zaman Başlar ?

Türkiye’de insan haklarını koruyan yasaların olduğunu bilenlerin oranı **yarıdan fazla** iken katılımcıların çoğunun uluslararası sözleşmelerden haberi olmadığı anlaşılıyor. Katılımcıların **yarıdan fazlası** insan haklarının Türkiye’de yasalarla korunduğunu söylüyorlar. Dünyada insan haklarını koruyan bir sözleşme vb. metinlerin olduğunu bilenlerin oranı ise **dörtte birden az**. Yine dünyada böyle metinlerin olup olmadığını bilenlerin oranı **yarıya yakın**, bu oran Türkiye için **beşte birden az**.

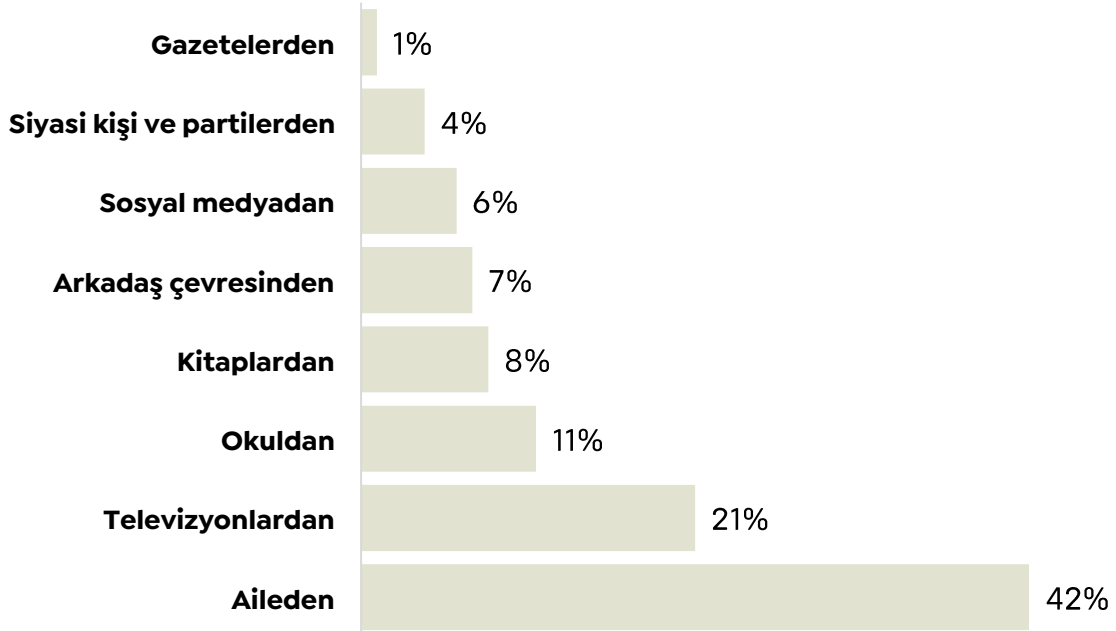
İnsan Hakları Yasal Güvence Altında Mıdır ?

İnsan hakları yasal güvence altında mıdır?

		CİNSİYET		BÖLGE		YAŞ GRUBU			EĞİTİM DURUMU		
		KADIN	ERKEK	BÖLGE	BATI	16-29	30-49	50+	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
TÜRKİYE'DE	EVET	60%	57%	54%	67%	59%	59%	56%	51%	61%	59%
	HAYIR	21%	27%	23%	26%	25%	23%	22%	24%	23%	26%
	BİLMİYORUM	19%	16%	24%	7%	16%	17%	23%	25%	16%	15%
DÜNYADA	EVET	22%	25%	23%	24%	23%	26%	18%	17%	23%	31%
	HAYIR	26%	30%	27%	30%	28%	26%	30%	26%	29%	26%
	BİLMİYORUM	52%	45%	50%	46%	49%	47%	51%	58%	48%	43%

Haklar Nereden Öğreniliyor ?

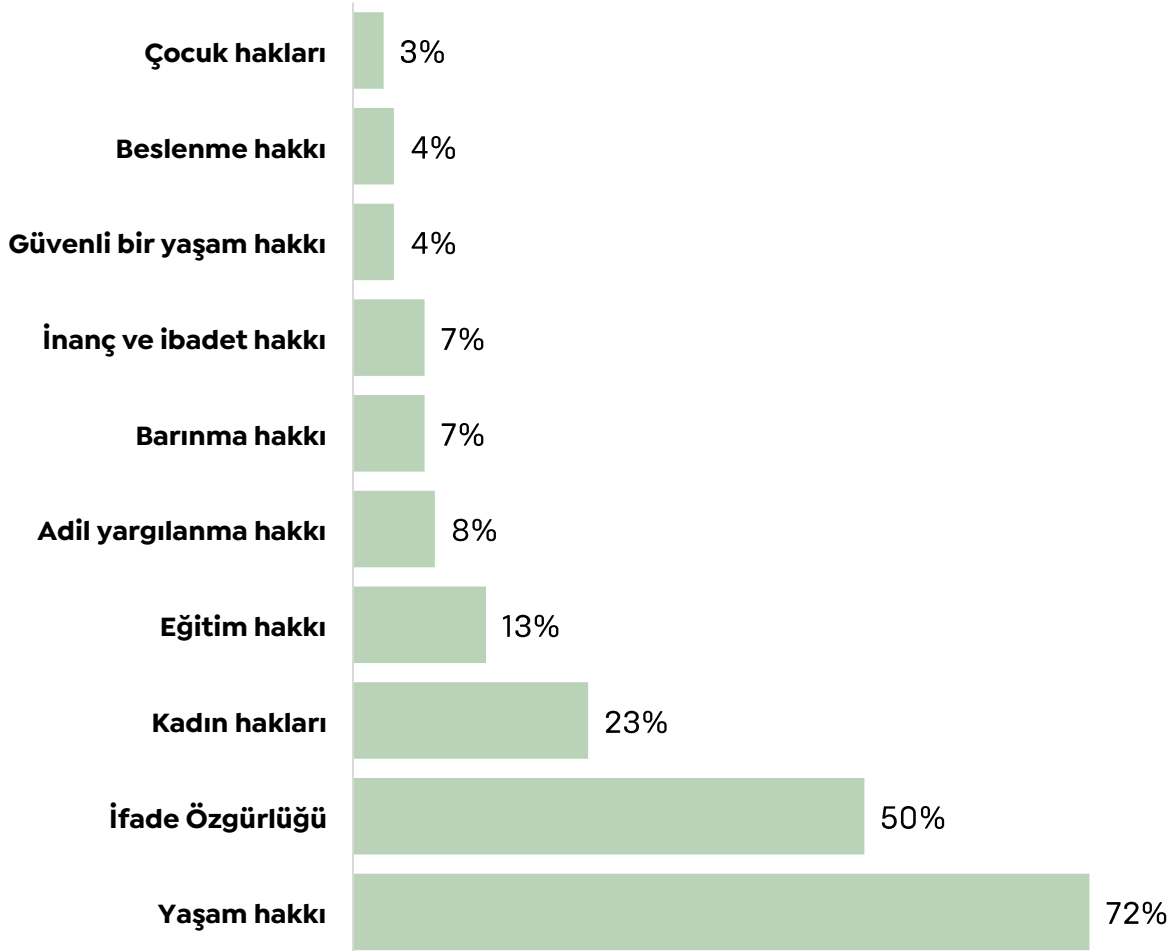
Katılımcıların **%42**'si haklarını aile içinde öğrenmeye başladığını söylüyor. Aileyi **%21** ile televizyon takip ediyor. Okulun hakları öğrenmedeki katkısı **%11**, kitapları ise **%8**. Arkadaş çevresi, sosyal medya ve siyasi partiler/aktörler de hakları öğrenme kaynakları arasında yer alıyor.

05

İNSAN HAKLARI ALGISI

Katılımcılar insan hakları içinde en önemli gördükleri **iki hak** sorulduğunda **yaşam hakkı, ifade özgürlüğü** ve **kadın hakları** ilk üç sırayı alıyor. Katılımcıların **%72'si** yaşam hakkını en önemli hak olarak değerlendiriyor. Yine **yarısı** da ifade özgürlüğünün en önemli hak olduğu görüşünde.

İnsan Hakları İçinde Görülen En Önemli Haklar

	TOPLAM	CİNSİYET		BÖLGE		YAŞ GRUBU			EĞİTİM DURUMU		
		KADIN	ERKEK	BÖLGE	BATI	16-29	30-49	50+	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
Yaşam hakkı	72%	71%	73%	71%	73%	73%	73%	67%	63%	74%	75%
İfade özgürlüğü	50%	46%	54%	53%	44%	52%	52%	40%	43%	50%	56%
Kadın hakları	23%	34%	12%	25%	20%	23%	22%	26%	27%	23%	19%
Eğitim hakkı	13%	12%	15%	16%	9%	15%	14%	9%	15%	13%	13%
Barınma hakkı	7%	7%	8%	7%	8%	7%	7%	10%	9%	7%	7%
İnanç ve ibadet hakkı	7%	7%	8%	6%	10%	6%	7%	10%	9%	7%	7%
Adil yargılanma hakkı	8%	7%	9%	7%	10%	6%	9%	10%	9%	8%	6%
Beslenme hakkı	4%	2%	6%	4%	4%	2%	3%	11%	6%	4%	2%
Güvenli bir yaşam hakkı	4%	4%	4%	3%	7%	4%	3%	7%	6%	4%	4%
Çocuk hakları	3%	4%	3%	3%	4%	4%	3%	2%	3%	4%	3%

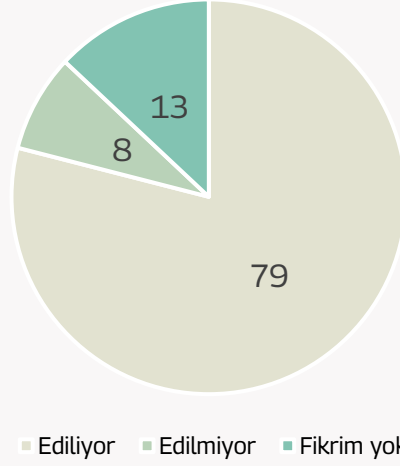
Yaşam hakkı cinsiyet, yaşanan yer, yakın olunan siyasi parti fark etmeksizin herkes için benzer düzeylerde önemli. İfade özgürlüğünü önemseyen erkeklerin oranı kadınlardan, gençlerin oranı yaşlılardan, yüksek eğitimlilerin oranı düşük eğitimlilerden daha fazla. Bölgede yaşayanlar için ifade özgürlüğü, batıda yaşayanlara göre daha öncelikli bir mesele. Yine ifade özgürlüğünü önemseyen **HDP** seçmeninin oranı, **AK Parti** seçmeninin **iki buçuk katı**.

Bölgede yaşayanlar içinde için eğitim hakkını önemseyenler batıda yaşayanların **iki katına** yakın seyredir. Diğer taraftan batıya göç etmiş Kürtler içinde güvenli bir yaşam hakkını önemseyenler de bölgede yaşayanları **iki katından** fazla. Diğer yandan kadın haklarını önemseyen kadınların oranı, erkeklerin **üç katına** yakın.

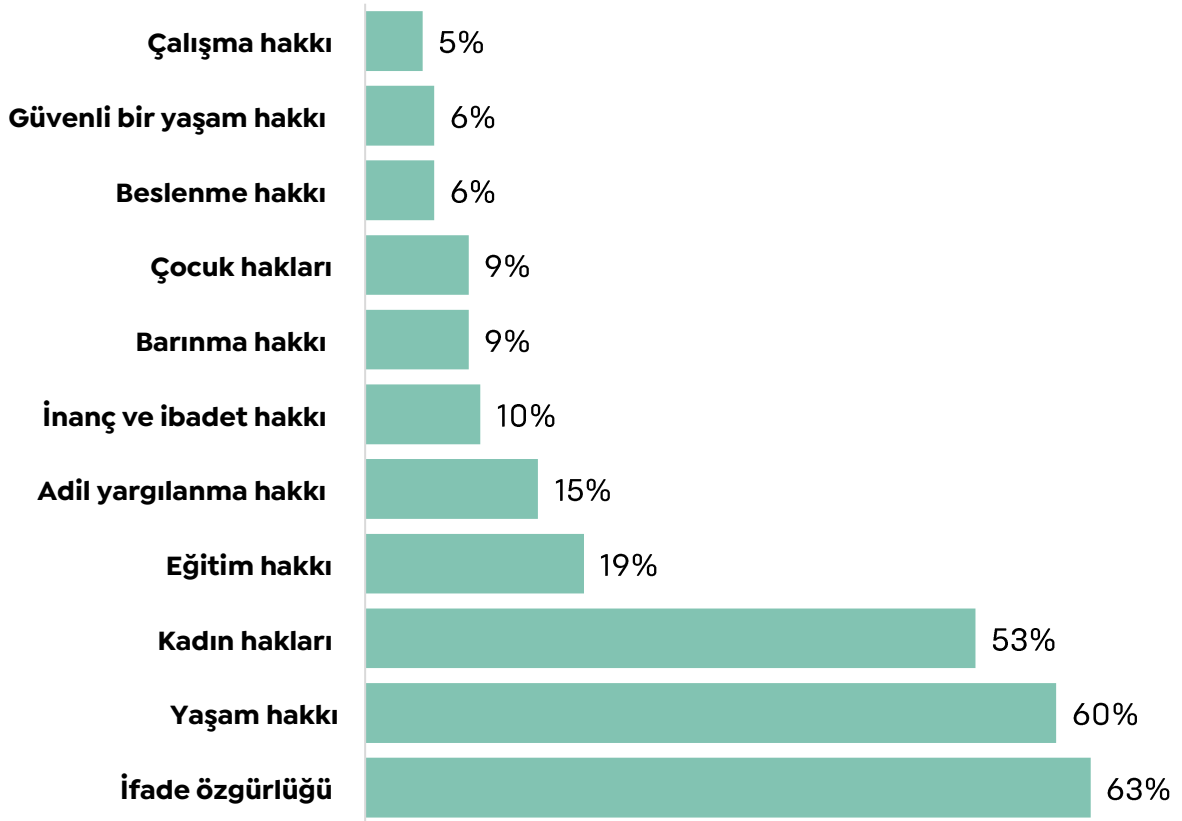
“Kadın hakları ve taleplerinin taşıyıcısı hala önemli ölçüde kadınlar. Erkekler henüz arayı kapatmış değiller.”

“Bölgede ifade özgürlüğü ve eğitim hakkının batıdakilere göre daha fazla önemsenmesi ve batıda yaşayanların güvenli bir yaşam hakkını bölgede yaşayanlara göre daha fazla vurgulamaları, bölgede ifade özgürlüğünün daha fazla ihlal edilmesinin ve batıda yaşanan ayrımcılıktan kaynaklı endişenin sonuçları olarak okunabilir.”

Türkiye'de İnsan Hakları İhlal Ediliyor Mu ?

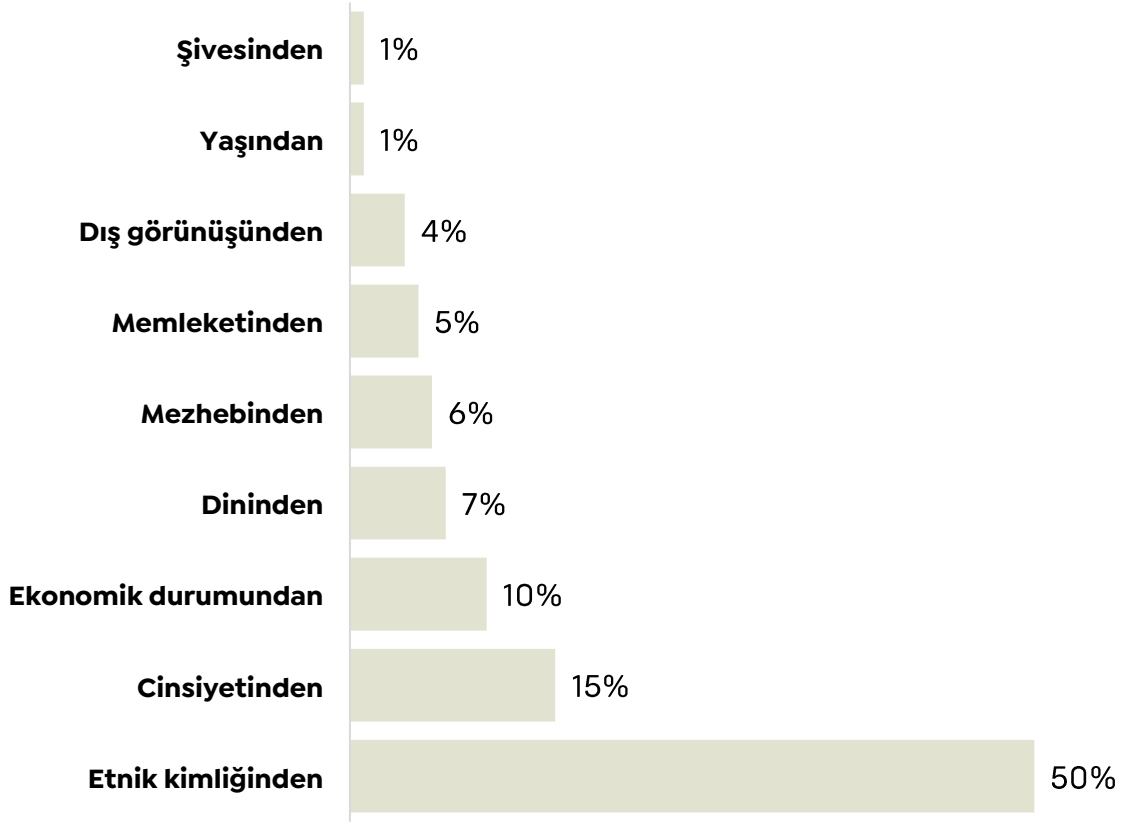

Türkiye'de En Çok İhlal Edilen Haklar

Her beş katılımcıdan dördü, Türkiye'de insan haklarının ihlal edildiği görüşünde. En çok ihlal edilen hakların hangileri olduğu sorulduğunda; **ifade özgürlüğü**, **yaşam hakkı** ve **kadın hakları** ilk üç sırada zikrediliyor. Onları **eğitim**, **adil yargılanma** ve **inanç özgürlüğü** izliyor.

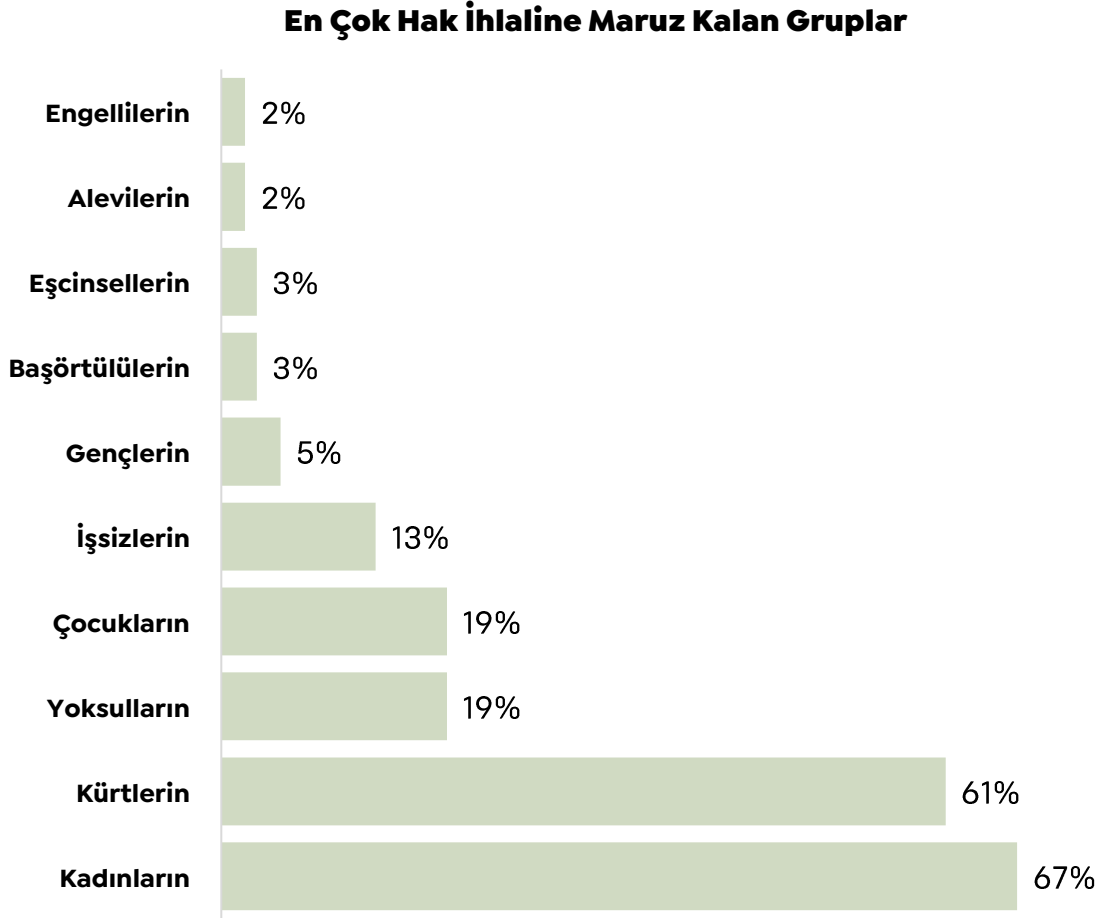
İnsan Haklarına Maruz Kalma Sebepleri

Katılımcılara göre haksızlığa uğrama sebepleri **etnik kimlik, cinsiyet, sosyo-ekonomik statü** ve **inanç hakları** olarak sıralanabilir. Katılımcıların **yarısı** insanların haksızlığa maruz kalma sebeplerini **etnik kimlik** olarak açıklıyorlar. Etnik kimlik cevabını **cinsiyet** izliyor. Bu da tahmin edileceği üzere kadınların yaşadığı ayrımcılığa işaret ediyor.

“Hak ihlalinin %79 gibi yüksek bir düzeyde hissedilmesi ve ihlal edilen hakların temel haklar olması katılımcıların hayattan memnuniyet ve Türkiye ile bağlarını da etkiliyor. Katılımcıların hayattan ve Türkiye’de yaşamaktan duydukları memnuniyet ortalaması düşük.”

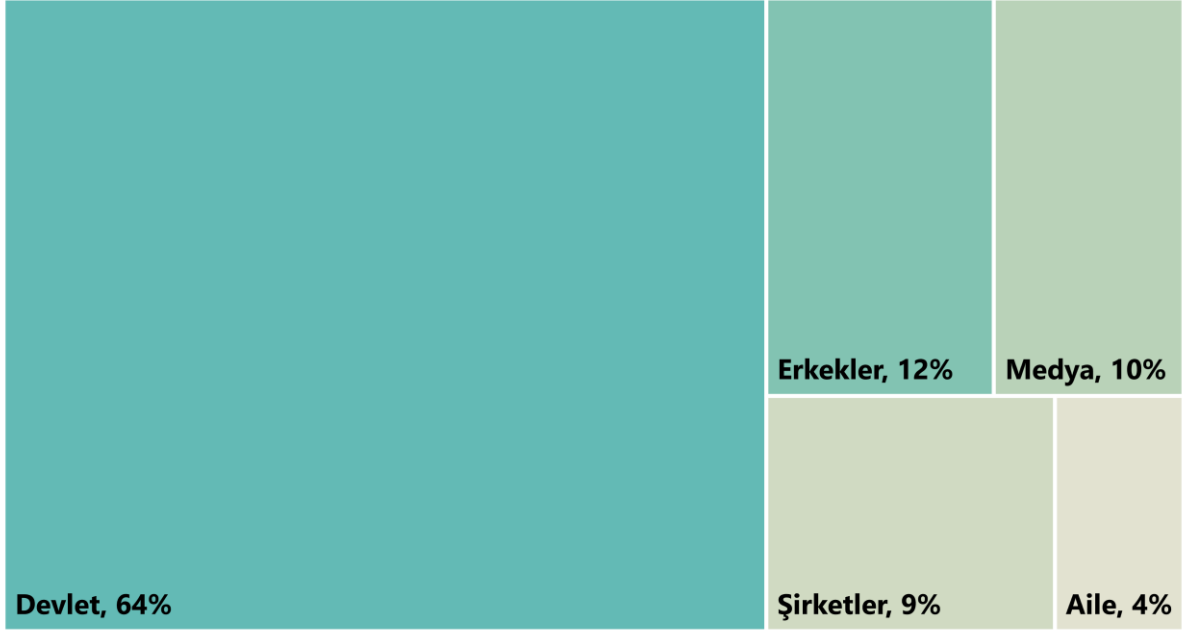
Hayattan Memnuniyet	4,15
Türkiye’de Yaşamaktan Memnuniyet	3,98

Katılımcılar, en çok hak ihlaline uğrayan grupları sırasıyla; **kadınlar, Kürtler** ve **yoksullar** olarak zikrediyorlar. **Her üç kişiden ikisi** en çok hak ihlaline maruz kalanların kadınlar olduğunu düşünüyor. Kürtlerin en çok hak ihlaline maruz kaldığını düşünenlerin oranı da **%61**. Katılımcıların yaklaşık **beşte biri**, en çok hak ihlaline maruz kalan grupların **yoksullar** ve **çocuklar** olduğu görüşünde. İşsizler için bu oran **%13**, gençler içinse **%5**.

Katılımcılar en çok insan hakları ihlali yapan kurumun **devlet** olduğunu düşünüyorlar, bunu düşünen katılımcıların oranı **üçte ikiye** yakın. Katılımcılara göre devletten sonra en çok hak ihlali yapanlar **erkekler, medya** ve **şirketler**. Aile de hak ihlal eden kurumlar arasında sayılıyor.

En Çok Hak İhlali Yapan Kurumlar

Devletin hak ihlalleri işlediği konusunda siyasi parti yakınlığına göre bir kutuplaşma olduğunu söylemek mümkün. **AK Parti**'ye oy verenlere göre de hak ihlal eden kurumlar arasında devlet **ilk sırada** ancak bu grupta devletin insan haklarını ihlal ettiğini söyleyenlerin oranı **%26**. **HDP**'ye oy verenlerde ise bu oran **%83** gibi yüksek bir seviyede. Bu iki parti dışında siyasi tercihi olanların da **%63**'üne göre devlet en çok hak ihlali işleyen kurum.

Başka bir kutuplaşma da erkeklerin hak ihlali işlediği bahsinde, cinsiyete göre yaşanıyor. Erkeklerin yalnızca **%8**'i erkeklerin en çok insan hakları ihlali yaptığını düşünürken bu oran kadınlarda erkeklerin **iki katından fazla, %17** olarak ölçülüyor.

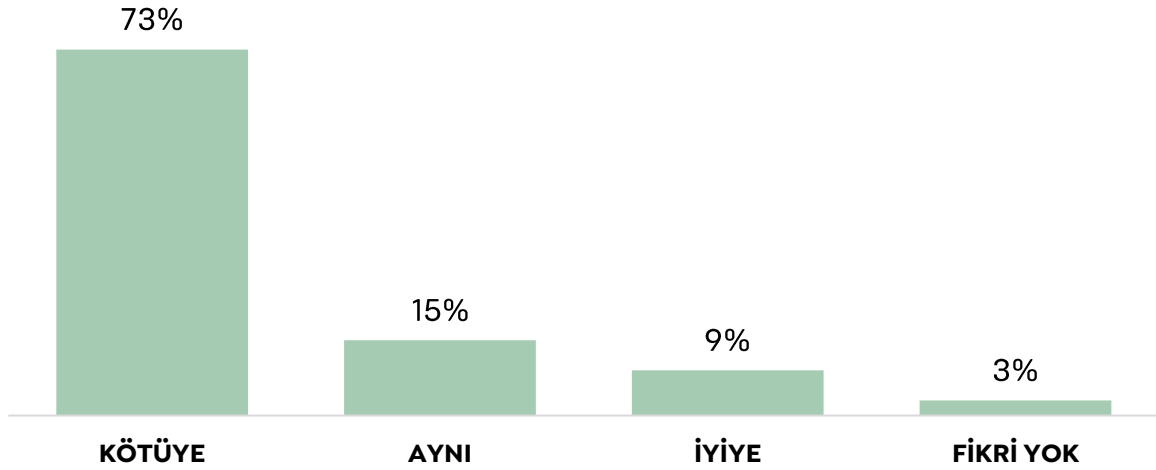
06

TÜRKİYE’NİN İNSAN HAKLARI KARNESİ

Son 10 Yılda İnsan Haklarının Durumu

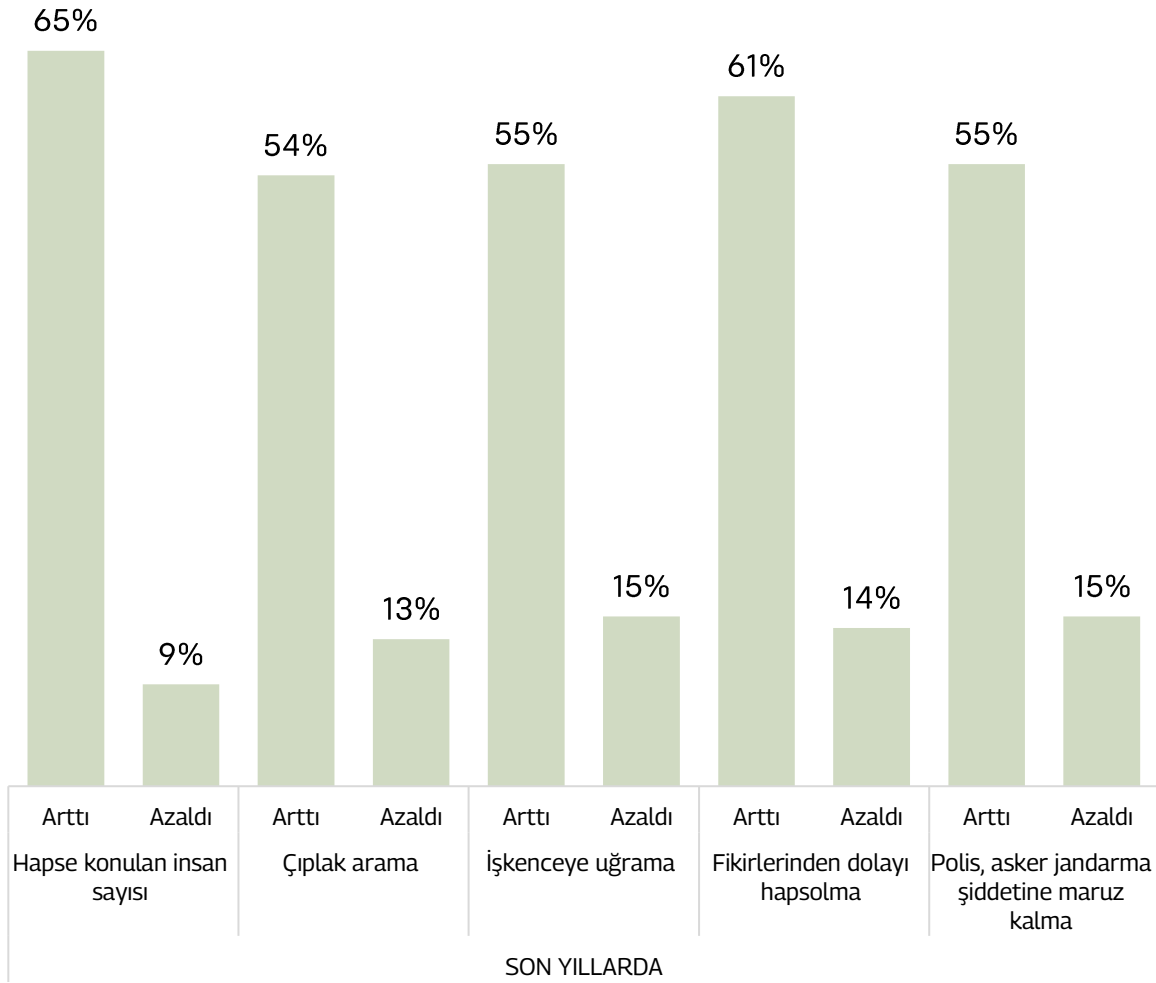
Katılımcıların **%73**’üne göre Türkiye’de insan haklarının **son on yıldaki** gidişatı **kötü** yönde oldu. İnsan haklarının iyiye gittiğini düşünenlerin oranı **%9**’da kalıyor. **%15**’lik bir kesime göre ise **son on yılda** insan haklarının durumunda bir değişiklik olmadı.

10 Yılda Türkiye’de İnsan Haklarının Gidişatı Ne Yönde Oldu?

Türkiye’nin batısında yaşayan Kürtler içinde insan haklarının kötüye gittiğini düşünenler oransal olarak bölgede yaşayanlardan **daha fazla**. Yine yaş grubu gençleştikçe ve eğitim düzeyi yükseldikçe insan haklarının kötüye gittiğine olan inanç da yükseliyor.

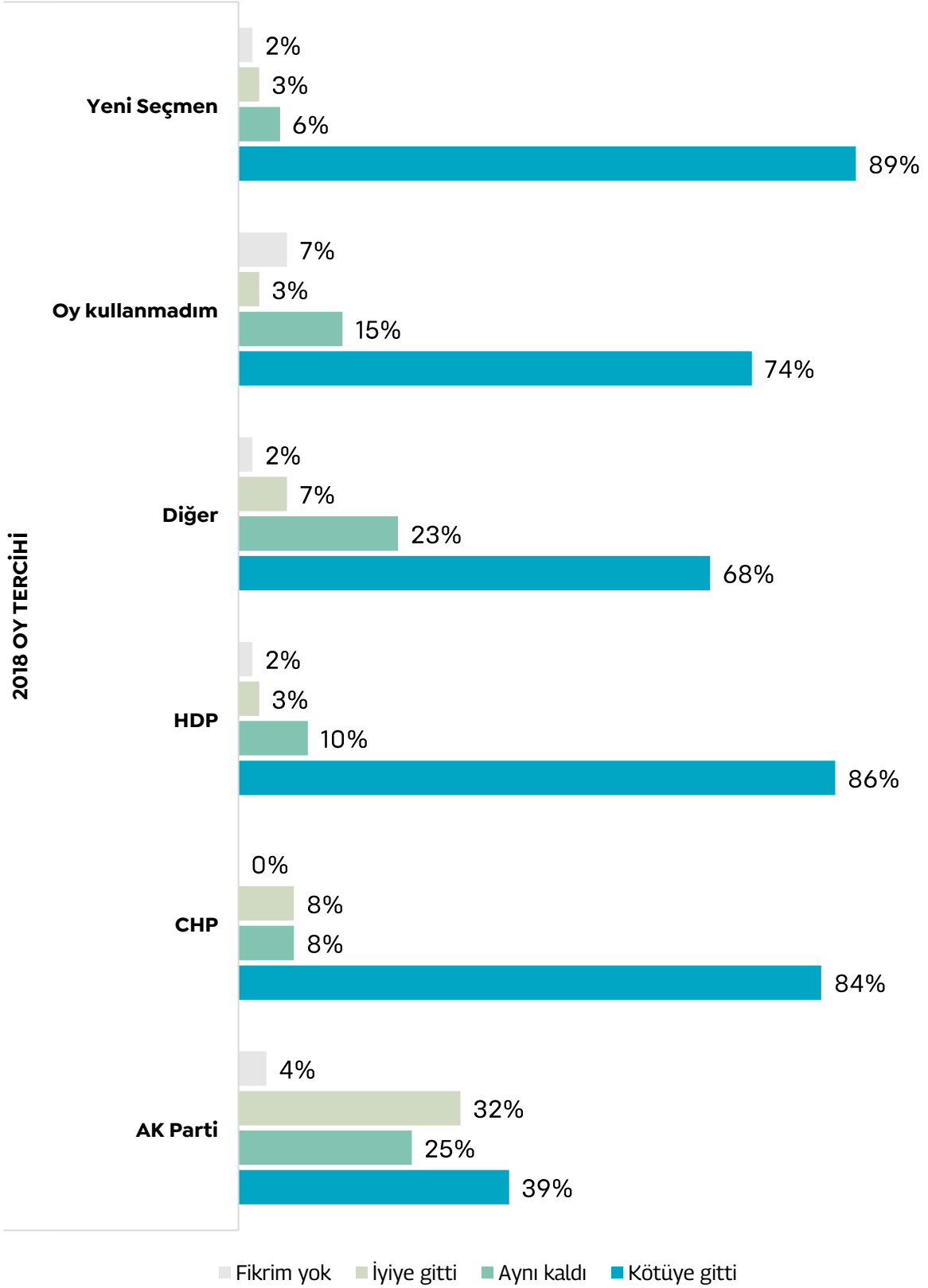
	BÖLGE		YAŞ GRUBU			Eğitim Durumu		
	BÖLGE	BATI	16-29	30-49	50+	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
Kötüye gitti	71%	76%	76%	73%	64%	69%	72%	79%
Aynı kaldı	15%	13%	13%	14%	22%	19%	14%	11%
İyiye gitti	9%	9%	8%	11%	10%	9%	11%	7%
Fikrim yok	4%	2%	4%	3%	3%	3%	3%	3%

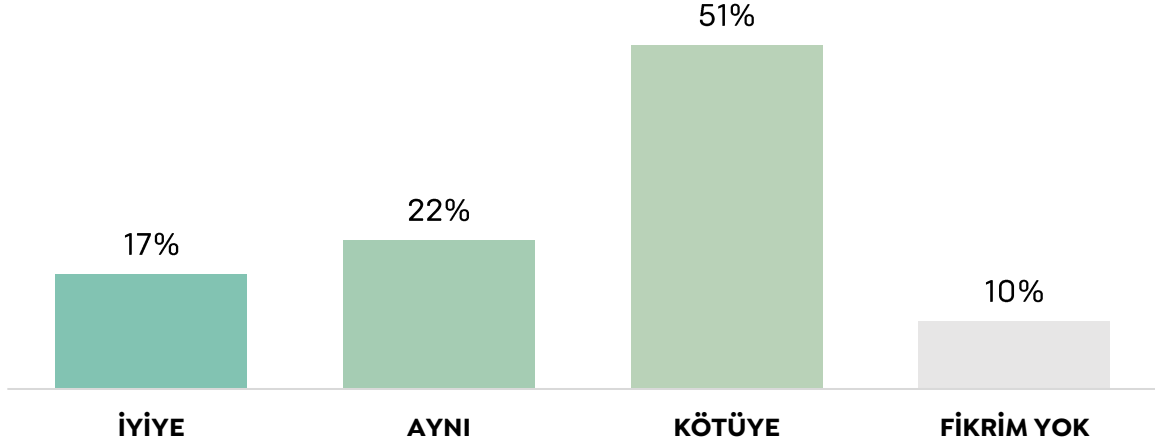
Katılımcılar son yıllarda Türkiye’de hem hapsedilen insan sayısında artış olduğunu hem de görüşleri sebebiyle hapse girme oranının arttığını düşünüyorlar. **Bununla birlikte katılımcıların yarısından fazlası polis-asker şiddetine maruz kalmanın, çıplak aramanın ve işkencenin son yıllarda arttığı görüşünde.**

Türkiye’deki insan haklarının gidişatına dair kanaatler siyasi parti yakınlığına göre değişiklik gösteriyor. **HDP** seçmeninde durumun kötüye gittiğini düşünenlerin oranı **%84** iken bu oran **AK Parti** seçmeninde **%39** olarak ölçülüyor. **AK Parti** seçmeni dışındaki grupların kanaati birbirine benzeşiyor. Bununla birlikte **AK Parti**’ye oy vermiş **her 10 Kürt içinde yaklaşık 4 kişinin** durumun **kötüye** gittiğini tespit etmesi önemli.

2018 Oy Tercihi

Önümüzdeki 5 Yılda Türkiye, İnsan Hakları Bakımından Ne Yönde Değişir?

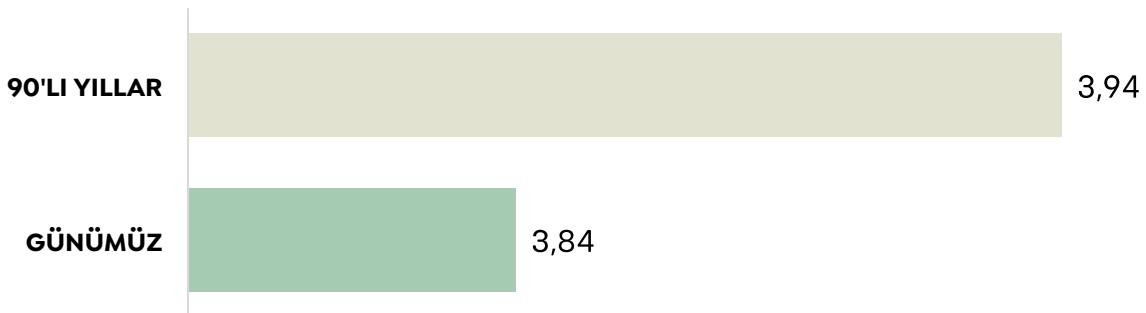

Türkiye’de insan haklarının geleceği konusunda da karamsarlık hakim. Katılımcıların sadece **%17**’si durumun iyiye gideceğini düşünüyor. Türkiye’nin insan hakları bakımından daha da kötüye gideceğini düşünenlerin oranı **yarıdan fazla**. Bölgeden batıya gidildikçe, yaş grubu gençleştikçe ve eğitim düzeyi yükseldikçe geleceğe dair karamsarlık artıyor.

Bugünden 90’lı Yıllara İnsan Haklarına Verilen Önem

30 yaşın üstündeki katılımcılar, Türkiye’de insan haklarına ne kadar önem verildiği konusunda bugünler ile **90’lı yılların** benzeştiğini düşünüyorlar. **1** puanın hiç önem verilmediğini, **10** puanınsa son derece önem verildiğini gösterdiği bir puanlamada katılımcıların puanlamalarının ortalaması bugün için **3,84** **90’lı yıllar** için **3,94** olarak ölçülüyor. Yani bugün insan haklarına verilen değer **90’lı yılların** gerisine düştüğü görüşü öne çıkıyor.

İnsan Haklarına Verilen Önem

İnsan haklarına verilen önemin düşük olduğunu düşünenlerin oranı erkeklerde kadınlardan **daha fazla**. Yine bölgede yaşayanlar, batıda yaşayanlara göre insan haklarına verilen önemi **daha düşük** buluyorlar.

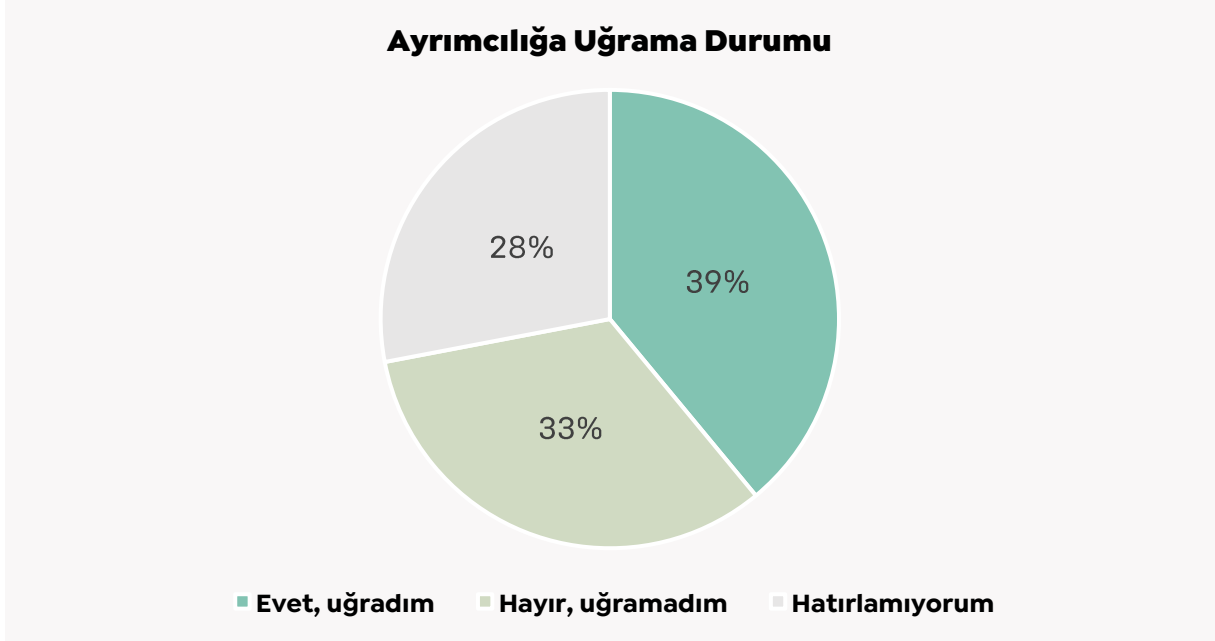
Eğitim durumu yükseldikçe dünden bugüne insan haklarına verilen önemin **azaldığını** söyleyenlerin oranı artıyor.

		Cinsiyet		BÖLGE		Eğitim Durumu			
		GENEL	Kadın	Erkek	BÖLGE	BATI	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
90'LI YILLAR	DÜŞÜK	56%	51%	60%	56%	55%	53%	57%	57%
GÜNÜMÜZ	DÜŞÜK	57%	54%	61%	60%	54%	54%	57%	67%

		2018 OY TERCİHİ					
İNSAN HAKLARINA VERİLEN ÖNEM		GENEL	AK Parti	CHP	HDP	Diğer	Oy kullanmadım
90'LI YILLAR	DÜŞÜK	56%	43%	44%	66%	34%	59%
	YÜKSEK	12%	11%	12%	10%	24%	11%
GÜNÜMÜZ	DÜŞÜK	57%	24%	59%	73%	44%	61%
	YÜKSEK	11%	31%	5%	5%	10%	4%

İnsan haklarına verilen önemin değişimi konusunda da **AK Parti** seçmeni diğer parti seçmenlerinden farklılaşıyor. **AK Parti**'ye oy verenler içinde insan haklarına verilen önemin 90'lı yıllarda **düşük** olduğunu düşünenler **%43** iken bugün **düşük** olduğunu söyleyenlerin oranı **%24**. Diğer yandan aynı grup içinde 90'lı yıllarda insan haklarına verilen değer **yüksek** olduğunu paylaşanlar **%11** iken bugün **yüksek** olduğunu düşünenlerin oranı **%31'e** çıkıyor.

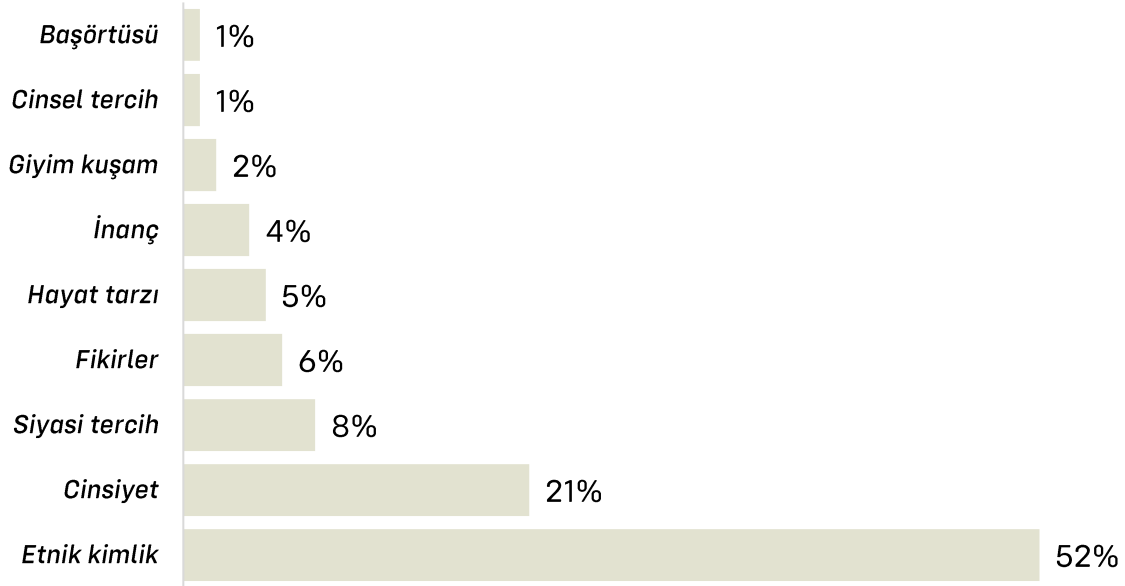
Ayrımcılık Tecrübesi

	GENEL	Oran (%)
CİNSİYET	Kadın	41%
	Erkek	37%
	AK Parti	18%
2018 OY TERCİHİ	CHP	39%
	HDP	52%
	Diğer	36%
	Oy kullanmayan	36%
	Yeni Seçmen	43%
EĞİTİM DURUMU	DÜŞÜK	39%
	ORTA	38%
	YÜKSEK	42%

Katılımcıların **%39**'u bugüne kadar herhangi bir sebepten ötürü ayrımcılığa uğradığını paylaşıyor. Ayrımcılığa uğradığını söyleyen kadınların oranı (**%41**) erkeklerden (**%37**) yüksek. Siyasi parti aidiyetlerine göre ise en yüksek oran **HDP** seçmeninde (**%52**). Ayrımcılığa maruz kalma konusunda **HDP** seçmenini Yeni Seçmen grubunda olan gençler takip ediyor. Bu grupta ayrımcılığa uğradığını belirtenlerin oranı **%43**. **AK Parti** seçmenlerinin **%18**'i ayrımcılık deneyimleri olduğunu söylüyorlar. **Eğitim düzeyi yüksek** olanlarda ayrımcılığa karşı bir hassasiyet olduğu söylenebilir. **Düşük eğitimlilerin %39**'u ayrımcılık yaşadığını söylerken bu oran **yüksek eğitimlilerde %42**'ye çıkıyor.

Ayrımcılığa Uğrama Sebebi

Ayrımcılığa uğradığını paylaşanların paylaştıkları gerekçelere bakıldığında bu deneyimi yaşayanların **yarısından fazlası** etnik kimliğinden ötürü ayrımcılık yaşıyor. Onu **%21** ile cinsiyet takip ediyor. Etnik kimlik sebebiyle yaşanan ayrımcılık **erkeklerde daha yoğun**. Bu seçenek erkeklerde **%67** ile cevaplanırken kadınlarda **%39**. Yine siyasi tercih ve görüşleri sebebiyle yaşanan ayrımcılık da erkeklerde kadınlardan **daha fazla**. Ancak cinsiyet sebebiyle yaşanan ayrımcılık tahmin edileceği üzere neredeyse sadece kadınlar tarafından dile getiriliyor. Kadınlarda etnik kimlik ile cinsiyet kimliği sebebiyle yaşanan ayrımcılık **başa baş** gidiyor, **%39**. Bu da kadınların etnik kimlik ve cinsiyet temelli ayrımcılığı birlikte yaşadıklarını gösteriyor.

Siyasi görüşe göre gruplandırıldığında **HDP'lilerin %63'ü**, **AK Partililerin** ise **%30'u** etnik kimliklerinden ötürü ayrımcılık yaşadıklarını belirtiyorlar. Diğer partilerin seçmenlerinde de etnik kimlik kaynaklı ayrımcılık **%29-30** civarında. Cinsiyet sebebiyle yaşanan ayrımcılık diğer partilerin aksine **AK Parti** seçmeninde (**%48 ile**) **ilk sırada**.

İnanç ve hayat tarzı sebebiyle yaşanan ayrımcılık **CHP'ye** oy veren katılımcılarda belirgin biçimde **daha yüksek**. Hiçbir grupta **%5'i** geçmeyen bu gerekçeler **CHP** seçmeninde **%13** yoğunlukta zikrediliyor. Araştırmada karşılaşılan **CHP** seçmenlerinin **Alevi** inancına mensup ve/veya **seküler** hayat tarzında olmalarından hareketle **Kürtler** içinde inanç temelli ayrımcılığa en fazla uğradığını söyleyen grubun **Aleviler** olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

“Kadınlar hem etnik hem cinsiyet kimlikleri sebebiyle, çift katmanlı bir ayrımcılığa maruz kalıyorlar.”

“İnançlarından ötürü ayrımcılığa uğradıklarını söyleyenler içinde en yüksek yoğunluğa sahip grup Aleviler. Bu da Alevilerin inanç temelli ayrımcılığı diğer inanç gruplarından daha yoğun yaşadığı anlamına geliyor.”

KURUMLARA GÜVEN

İnsan Hakları İle İlişkili Kurumlara Güven

Yargı	2,21
Cumhurbaşkanı	2,28
Polis-Asker	2,34
TBMM	2,39
Medya	2,59
Birleşmiş Milletler	2,71
Avrupa Birliği	2,84
Barolar	3,21
İnsan Hakları Stk'ları	3,24

Katılımcılar, insan hakları ile ilgili kurumlara güven söz konusu olduğunda, insan hakları ile ilgili düzenleme ve süreçlerden sorumlu olan devlet kurumlarına **en düşük güven** puanlarını veriyorlar. **1'in hiç güvenmeme, 5'in de son derece güvenme** anlamına geldiği ölçekte; **yasama, yürütme, yargı erklerinin hiçbiri 2,5'i bulamıyorlar**. Katılımcılar **Birleşmiş Milletler** ve **Avrupa Birliği** gibi kurumlara **Türkiye'deki kurumlardan daha çok** güveniyorlar. Katılımcıların **en çok güvendiği kurumlar** ise **barolar** ve insan hakları alanında çalışan **sivil toplum kuruluşları**.

Uluslararası kurumlar Türkiye'de insan haklarının korunmasına katkı sağlıyorlar	46%
Türkiye AB'ye üye olursa hak ihlalleri azalır	43%

Katılımcıların **%46'sı** uluslararası insan hakları kuruluşlarının Türkiye'de bulunmasını insan haklarının korunmasına katkı sağladığını düşünüyorlar. Bu görüşe katılmayanların oranı **%13**. Diğer yandan katılımcıların **yarıya yakını Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması** durumundan hak ihlallerinin **azalacağını** düşünüyorlar.

		GENEL	AK Parti	CHP	HDP	Kullan- -mayan	Yeni Seçmen
YARGI	DÜŞÜK	51%	12%	58%	71%	56%	60%
	YÜKSEK	10%	33%	3%	4%	4%	7%
CUMHURBAŞKANI	DÜŞÜK	56%	14%	69%	78%	56%	69%
	YÜKSEK	20%	53%	13%	7%	14%	14%
POLİS-ASKER	DÜŞÜK	53%	19%	55%	73%	54%	64%
	YÜKSEK	21%	50%	13%	8%	17%	15%
TBMM	DÜŞÜK	46%	17%	44%	59%	54%	59%
	YÜKSEK	15%	31%	13%	11%	10%	10%
MEDYA	DÜŞÜK	42%	35%	39%	46%	48%	42%
	YÜKSEK	21%	23%	26%	22%	18%	22%
BM	DÜŞÜK	41%	33%	37%	46%	45%	42%
	YÜKSEK	24%	24%	35%	26%	18%	22%
AB	DÜŞÜK	35%	36%	19%	37%	37%	36%
	YÜKSEK	27%	24%	40%	27%	22%	32%
BAROLAR	DÜŞÜK	26%	24%	16%	26%	30%	22%
	YÜKSEK	40%	27%	60%	47%	34%	44%
STK'LAR	DÜŞÜK	25%	23%	24%	25%	26%	35%
	YÜKSEK	39%	25%	50%	47%	36%	35%

Kurumlara güven söz konusu olduğunda **en büyük** farklılaşma yine siyasi parti yakınlıklarına göre yapılan kategorizasyonda görülüyor. Özellikle Türkiye'deki kurumlar söz konusu olduğunda. **AK Parti**'ye yakın grupta **güven puanı artıyor, güvensizlik azalıyor**. Örneğin yargıya düşük güven puanı verenler genel ortalamada %51 iken bu oran **AK Partililerde %12, HDPlilerde %71** olarak ölçülüyor. Aynı durum **Cumhurbaşkanı** ve **silahlı bürokrasi** için de tekrarlanıyor. **Bu da kurumlara güven-güvensizlik durumunun siyasi aidiyetle sıkı bir ilişki içinde olduğunu gösteriyor.**

“İnsan haklarının geriye gittiği bir dönemde devletin kurumlarına güvenin düşük, devlete karşı hak mücadelesi veren kurumlara güvenin onlardan yüksek olması, insan haklarını koruma ve savunma görevinin de bu kurumlara tevdi edildiği mesajını içeriyor.”

08

GÖÇ VE MÜLTECİLER

Türkiye’de göç ve mülteciler, gerek gündelik hayatın gerekse siyasi tartışmaların önemli bir parçası haline geldi. Bu tartışmalar ışığında göç ve mültecilerin durumuna bakıldığında, katılımcıların **dörtte üçüne** yakın bir oranı hükümetin göç ve mülteci politikalarını **yanlış** bulduğunu ile getiriyor. Bu politikayı doğru bulanların oranı **%10**’dan düşük kalıyor.

Hükümetin mülteci politikasını nasıl buluyorsunuz?

Doğru	7%
Ne Doğru Ne Yanlış	20%
Yanlış	73%

Türkiye’nin batı illerine göç etmiş **Kürtlerde** mülteci politikasından rahatsızlık **daha yüksek**. Eğitim düzeyi **yüksek** olanlar ve gençler de göç politikasından rahatsızlığı **yüksek** olan gruplar.

	Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerle ilgili görüşler?	Türkiye vatandaşlığı hakkı verilmelidir.	Bugün için en zorda olanlar kalabilir, ama çoğu bir an önce ülkelerine geri gönderilsin.	Ülkelerinde savaş bitince tamamı geri gönderilmelidir.	Tamamı bir an önce ülkelerine geri gönderilsin.	Şu anda gönderilemiyorlarsa, şehirlerde değil oluşturulan kamplarda yaşasınlar.
Evet	8%	61%	75%	54%	54%	
Hayır	82%	24%	12%	27%	26%	
Kararsızım	10%	16%	13%	19%	19%	

Göç politikasının yanlış bulunmasının sonucu olarak, sığınmacılara karşı **tolerans düşük**. Katılımcıların **yarıya yakını** kahir ekseriyeti **Suriyeli** sığınmacılara vatandaşlık verilmesine karşı. Bu fikri destekleyenlerin oranı **%8**’de kalıyor. Katılımcıların **yarıdan fazlası** Suriyeli sığınmacıların tamamının bir an önce ülkelerine geri gönderilmesi görüşünde. Yine önemli bir oran (**%61**) en zorda olanların alabileceğini ve katılımcıların **dörtte üçü** de savaş bittiğinde sığınmacıların geri gönderilmesi görüşünü destekliyor.

KANAATLER

Adalet

	Katılıyor	Katılmıyor
Cinsiyeti, dili, dini, siyasi düşüncesi, etnik kökeni geliri ne olursa olsun herkes kanun önünde eşittir	73%	7%
Türkiye’de hukuk sistemi herkese eşit şekilde davranıyor.	24%	51%
Davaların uzun süre sonuçlanmaması, hak ihlalidir	72%	7%
Kamu personeli alımında mülakat uygulaması mevcut haliyle hak ihlalidir.	64%	9%
Suçlu ne olursa olsun, mahpuslara işkence yapılması insan hakkı ihlalidir.	67%	8%
Bazı suçlar için idam cezası olmalı.	36%	42%
Milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılması insan hakları hakkı ihlalidir.	58%	15%
1990’lı yıllarda faili meçhul cinayetlere ilişkin yargı süreçleri adil yürütülüyor.	57%	8%
Bir kişi polis tarafından gözaltına alınıyorsa suçlu olma ihtimali yüksektir.	29%	43%
Gözaltına alınan birinin ellerinin arkadan kelepçelenmesi insan hakları ihlalidir.	39%	42%
Darbe ve tecavüz gibi suçları işleyenlerin polis ve gardiyanlar tarafından dövülmesi insan hakları ihlali sayılmaz	32%	43%
Eğer millî güvenlik söz konusuysa insan hakları ihlal edilebilir	30%	48%
Belediyelere kayyım atamalarını doğru bulmuyorum	61%	10%

Katılımcıların **dörtte üçü**, herkesin kanun önünde **eşit** olduğunu düşünüyor. Ancak **dörtte birinden** azı hukuk sisteminin herkese **adil** ve **eşit** yaklaştığını düşünüyor. **Dörtte bire** yakını davaların uzun sürmesini hak ihlali olarak değerlendiriyor.

Polisin gözaltına aldığı kişilerin suçlu olma ihtimalini kabul edenlerin oranı **%29**, yani gözaltıların toplumsal meşruiyeti sorguluyor. Katılımcıların **üçte ikisi** işlediği suç ne olursa olsun mahpuslara işkence yapılmasına karşı. Yargı ile ilgili süreçlerden rahatsızlığın bu kadar yüksek olmasına karşın katılımcıların **üçte birinin idam cezasına** kategorik biçimde karşı olmaması dikkat çekici bir bulgu. Yine toplumun hassasiyetinin **yüksek** olduğu bazı suçlarla işkence ve kötü muamele katılımcıların **üçte bire** yakını tarafından kabul görüyor. Bir kötü muamele

uygulanması olan ters kelepçe ile ilgili hassasiyet **%39** olarak ölçülüyor. Katılımcıların **%30**'u milli güvenlik söz konusu olduğunda insan haklarının ihlal edilebileceğini düşünüyor.

Katılımcıların **yarıdan fazlası** 90'lı yıllarda işlenmiş faili meçhul cinayetlerle ilgili yargı süreçlerinin adil yürütülmediğini ve milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılmasının hak ihlali olduğunu düşünüyor.

Katılımcıların **%61**'i belediyelere kayyım atanmasını doğru bulmuyor. Bu konuda bölgede yaşayanlar ve gençler daha rahatsız görünüyorlar. **AK Parti**'yi destekleyen kesimde nicelik olarak birbirine yakın **üç farklı eğilim** ortaya çıkıyor. **%36**'sı kayyım atanmasını yanlış bulan önermeye katılıyor. Bu önermeye katılmayanların oranı **%32**. Bir o kadarı da bu konuda taraf olmamayı tercih ediyor.

İfade Özgürlüğü

	Katılıyor	Katılmıyor
Türkiye'de isteyen herkes düşüncelerini özgürce ifade edebiliyor.	26%	53%
Şiddeti övmedikçe, herkes fikrini istediği gibi ifade edebilmeli, bundan dolayı cezalandırılmamalıdır.	74%	6%
İnsanlar istedikleri konuda barışçıl protesto ve yürüyüş düzenleyebilirler.	65%	10%
Polis hak arayanlara karşı aşırı güç kullanarak insan haklarını ihlal etmektedir.	67%	13%
Protesto için toplanan öğrencilere veya grev için toplanan işçilere biber gazı sıkmak insan hakları ihlalidir.	66%	7%

Katılımcılar ifade özgürlüğünü savunuyor ve Türkiye'de bir ifade özgürlüğü olduğunun altını çiziyorlar. İfade özgürlüğü, gösteri yürüyüşü, grev ve protesto gibi etkinliklerin özgürce yapılması gerektiğini savunanların oranı **%65** ile **%74** arasında değişiyor. Ancak isteyen herkesin düşüncelerini özgürce ifade edebildiğini söyleyenlerin oranı **%26**'da kalıyor.

İnanç Özgürlüğü

	Katılıyor	Katılmıyor
İnsan hakları ile dini inancın uyuşmadığı yerler vardır	50%	9%
İnsan hakları ile inancımızın kuralları uyuşmadığında insan haklarına göre hareket etmeliyiz	53%	13%
Cem evleri de camiler gibi ibadethane olarak kabul edilmemesi hak ihlalidir	66%	10%
Din Kültürü derslerinin zorunlu olması hak ihlalidir	51%	20%

Ramazan ayından üniversitelerin yemekhanesinde öğle yemeği servisi yapılmamalıdır	19%	65%
Başörtülü kadınlar istedikleri işte çalışabilir.	88%	2%
Başörtülüler çoğu işte çalışabilir ama asker-polis ve hâkim-savcı olmaları doğru değil.	22%	68%

Katılımcıların **yarısı** insan hakları ile inanç arasında uyumsuzluklar olabileceğine inanıyor ancak **yarıdan fazlası** böyle bir durumda insan haklarını esas almak gerektiğini düşünüyor. Yine kamusal alanı tesis eden kuralların inanç temelli olması görüşü destek bulmuyor, katılımcıların **beşte birden** azı Ramazan ayında üniversitelerde yemek servisi olmaması gerektiğini savunuyor.

Katılımcıların **üçte biri** cemevlerinin de camiler gibi ibadethane statüsünde kabul edilmesi gerektiğini savunuyor ve mevcut durumun hak ihlali olduğunu düşünüyor. Yine din kültürü derslerinin zorunlu olmasının hak ihlali doğurduğunu savunanların oranı da **%50**'yi geçiyor.

Katılımcıların **%88**'i başörtülü kadınların istedikleri işlerde çalışabileceği görüşünü destekliyor. Başörtülülerin asker, polis, hakim, savcı gibi meslekleri yapmalarına sıcak bakmayanların oranı **%22**'de kalıyor.

Kadın Hakları

	Katılıyor	Katılmıyor
Erkeklerle kadınlar her alanda eşittir	76%	9%
Kadınlar iş hayatında erkeklerin yapabildiği işleri yapabilirler	70%	9%
Aynı işi yapsalar bile erkekler kadınlardan daha yüksek maaş almalıdır	16%	70%
Kadınlar istediği saatte dışarıya çıkabilmelidir	71%	8%
İstanbul sözleşmesinden çekilme, kadın haklarında geriye gidiş anlamına gelmektedir.	57%	7%
Kadınlar gerekli gördüklerinde ya da istediklerinde kürtaj yaptırabilir, çocuğu aldırabilirler	55%	15%
Devlet eşcinsellerin kurduğu dernekleri kapatmalıdır.	33%	44%
Eşcinsellere evlilik hakkı verilmelidir	27%	31%

Katılımcıların **dörtte üçü** kadınlarla erkeklerin her alanda eşit olduğunu düşünüyor. Bu görüşe karşı olanların oranı **%13**. Kadınların iş dünyasında erkeklerin yaptığı bütün işleri yapabileceğini savunanların oranı da **%70** olarak ölçülüyor. İş dünyasında kadın erkek maaş eşitliğine katılmayanların oranı **%13**'de kalıyor, katılımcıların **üçte ikisi** bu fikrin karşısında yer alıyor.

Katılımcıların **%57'si İstanbul Sözleşmesi**'nden çıkmış olmanın kadın haklarında **geriye gidiş** olduğunu düşünüyor. Bu görüşe itiraz edenlerin oranı **%10'u** bulmuyor. Kadınların istedikleri saatte dışarıya çıkabileceklerini savunanların oranı **%71**. Kadınların kürtaj hakkına destek de **%55** civarında. Katılımcıların **%18'i** kürtajla ilgili önermeye katılmıyorlar.

Katılımcıların **üçte biri** (%33) eşcinsellerin kamusal görünürlüğüne karşı. LGBTİ+ derneklerinin kapatılmasını savunuyorlar. Bununla birlikte evlilik hakkı tanınması gerektiğini düşünenlerin oranı **%27**.

Çocuk Hakları

	Katılıyor	Katılmıyor
16 yaşından küçüklerin çalıştırılması çocuk hakları ihlalidir	72%	7%
Çocukların andımızı okumak zorunda olmaları insan hakları ihlalidir	56%	14%

Katılımcıların **%72'sine** göre **16** yaşından küçüklerin çalıştırılması çocuk hakları ihlali olarak kabul ediliyor. Çocuk haklarına duyarlılık bölgeden batıya doğru gidildikçe yükseliyor.

Katılımcıların **yarıdan fazlası** (%56) çocukların öğrenci andını okumasını ihlal olarak değerlendiriyor. Bu önermeye katılmayanların **HDP** seçmeninde **%74** iken **AK Parti** seçmeninde **%34'e** geriliyor. **CHP** dışındaki bütün parti seçmenlerinde andımızın okutulmasını ihlal görenler, görmeyenlerden fazla. **CHP** seçmenininin **%29'u** andımızı okumayı ihlal olarak değerlendirirken **%39'u** bu görüşe katılmıyor.

	Katılıyor	Katılmıyor
Almanya'daki Türk çocukların Türkçe eğitim almamaları hak ihlalidir.	65%	5%
Türkiye'deki Kürt çocukların Kürtçe eğitim almamaları hak ihlalidir.	65%	8%

Katılımcılar ister Almanya'daki Türk çocuklar ister Türkiye'deki Kürt çocuklar için sorulsun, ana dilde eğitim alamamayı bir hak ihlali olarak değerlendiriyorlar. Bunun hak ihlali olduğuna katılmayanların oranı **%10'un** altında kalıyor. Katılımcılar, ana dili Türkçe olmayan Kürt çocuklar için eğitim dilinin nasıl olması gerektiği bahsinde çoğunlukla iki dilli bir eğitimi tercih ediyorlar. Eğitimin sadece Kürtçe olmasını savunan **%10** ve sadece Türkçe olmasını savunan **%8** dışında, katılımcıların **%82'si** Türkçe ile Kürtçenin birlikte olduğu bir eğitim sistemi talep ediyorlar.

Ana dili Türkçe olmayanlar için okullarda eğitim dili nasıl olmalı?	TOPLAM	BÖLGE	BATI
Eğitim dili sadece ana dil olmalı	10%	13%	4%
Eğitim dili ikili olmalı, hem Türkçe hem ana dil	56%	62%	45%
Eğitim dili Türkçe olmalı, ana dil okulda ayrıca öğretilmeli	26%	21%	35%
Eğitim dili Türkçe olmalı, okulda ana dili öğretmeye de gerek yok	8%	4%	15%

	TOPLAM	AK Parti	CHP	HDP	Diğer	Yeni Seçmen
Eğitim dili sadece ana dil olmalı	10%	9%	5%	13%	6%	17%
Eğitim dili ikili olmalı, hem Türkçe hem ana dil	56%	32%	34%	68%	53%	57%
Eğitim dili Türkçe olmalı, ana dil okulda ayrıca öğretilmeli	26%	40%	35%	17%	35%	19%
Eğitim dili Türkçe olmalı, okulda ana dili öğretmeye de gerek yok	4%	19%	26%	2%	6%	8%

Sosyal Haklar

	Katılıyor	Katılmıyor
Her vatandaşın sağlık hizmetlerinden eşit ve adil biçimde yararlanma hakkı vardır.	73%	6%
Yoksulluk bir insan hakları sorunudur.	71%	7%
Çocukların yeterli beslenememesi insan hakları ihlalidir	73%	3%

Sosyal haklar söz konusu olduğunda da katılımcılar yüksek bir duyarlılık gösteriyorlar. Sağlık hizmetlerine eşit ve adil erişimin insan hakkı olduğunu savunanların oranı **%73**. Yine katılımcıların **%71**'i yoksulluğu bir insan hakları sorunu olarak kabul ediyor ve çocukların maddi sebeplerle yetersiz beslenmesini insan hakkı ihlali olarak değerlendiriyorlar.

Sosyal haklara kadınlar erkeklerden ve bölgede yaşayanlar batıda yaşayanlardan daha duyarlı görünüyorlar. Yoksulluğun bir insan hakları sorunu olduğunu söyleyenlerin oranı muhalefet cephesinde daha yüksek (**%70-80**), iktidar cenahını destekleyenlerde daha düşük (**%55**) seyrediyor. Ancak iktidar partisini destekleyenlerin de **yarıdan fazlası** yoksulluğu bir insan hakları sorunu olarak değerlendiriyorlar.

06

SONUÇ

Son 10 yıl Türkiye’de herkes için ama özellikle de Kürtler açısından oldukça çalkantılı geçti. Kürt meselesinin şiddet yerine müzakere yoluyla çözülebilmesi için başlayan süreç hem toplumsal refaha katkı yaptı hem de insan hakları alanında iyileştirmelerin zemini oldu. Ancak **2015**’te çözüm sürecinin bozulması ve şiddete yeniden dönülmesi Kürt illeri başta olmak üzere hemen her yerde insan haklarının üzerine çöken karanlığı netice verdi. Bölgede fiilen ve 15 Temmuz Darbe Girişimi neticesinde de resmen uygulanan **Olağanüstü Hal (OHAL)** rejimi, insan haklarını **90’lı yıllara** kadar geri götüren bir sürece dönüştü.

Bu çalışma, bütün bu yaşananların üzerine Kürt toplumunun insan hakları algısını resmetmek amacıyla yürütüldü. Katılımcılar Türkiye’nin **2012** ile **2015** arasında kat ettiği yolun da **2016** sonrası gerileyen insan haklarının da idrakinde, **2015-16**’dan bu yana insan haklarında bir gerileme olduğunu tespit ediyor ve bugünkü durumu insan hakları açısından **90’lı yıllara** benzetiyorlar.

Katılımcılara göre Kürtler **yüksek düzeyde** ayrımcılık yaşıyorlar ve Kürt kadınlar bunu hem etnik kimlikleri hem de cinsiyetleri sebebiyle çift katmanlı olarak deneyimliyorlar.

Katılımcılar Türkiye’de insan haklarının kötüye gittiğini düşünüyor ve insan hakları bağlamından devlet kurumlarına da güvenleri düşük. Diğer yandan gözaltı, hapsedilme ve işkence ile kötü muamelenin de arttığı görüşü hakim. Ancak yine de katılımcıların **üçte ikiden** fazlası bir hak ihlaline tanık olduklarında, bir şeyler yapmaları gerektiğini düşünüyorlar.

Bir hak ihlaline tanık olduğumda bir şeyler yapmam gerekir

69%

Dolayısıyla bugünü dününden farklı kılan şey insan hakları bilinci ve duyarlılığının da yükselmiş olması. Bunu kadın ve çocuk haklarına dair bilincin güçlendiğine işaret eden bulgulardan ve inanç temelli taleplerin **yüksek düzeyde** kabul görmesinden daha iyi anlıyoruz. Ancak bununla birlikte henüz durumun yeterince iyi olmadığı da görülüyor. Gerek mültecilere yönelik algılar ve gerekse kadın, çocuk ve inanç hakları bağlamında insan haklarıyla çelişen tutumların da azımsanmayacak düzeyde olduğunu tespit edebiliyoruz.

Bu sebeple, **Tahir Elçi**’nin adını yaşatmak üzere kurulan **Tahir Elçi Vakfı**, onun kutsal mirasının bir gereği olarak toplumumuzda insan hakları bilincinin yükselmesi ve bir insan hakları rejiminin tesisi için çabalarını sürdürecektir.

